

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr.

Fylke:

Sør-Trøndelag

Tilleggsspørsmålnr.

Herad:

Brekken.

Emne:

Bygdelag:

Valset-Hitterdal

Oppskr. av:

Lars N. Valseth.

Gard:

Teragen.

(adresse):

ft. Kvasollen.

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Transport av høy.

1.

Her brukes den samme fremgangsmåte ved høytransport på større og mindre gårder. Husmannsplasser fins ikke. På nordsida av Neersund og i Brekkebygd driver en markslått i stor utstrekning enda. På sørsida - d. v. s. Valset, Højan, Hitterdalen og Teragen er utmarkslåtten ubetydelig etter år 1920.

En mann uten hest må lie kjøver for å få høyet heim frå utmarka. Er ikke vegen for lang, og tilhøva ellers er laglig, kan det hende han bærer høy heim i striesekker eller drar det på skjelke. Men dette er nå ukyre sjelden.

2.

Transport til høystakken eller utlæsa.

På fortlende (Kås) og grunt myrlende kjøres setene (sätene) med hest. Da nyttes drag (ei) = slae (en) slede.

Bei björkroae, höytong (ei) og slo-bende (et) holder seta på slaen. Bei slik sete = 9 store Kjemmer. Et lass (skind) = 3 seter (omlag 360 Kg.)

Har en ikke hest, eller lendet ikke er skikka til kjøring, må høyet bares i riva "på hodet", eller på bære eller i svolk (bendil). Så seint som omkring år 1900 bar somme i baknes. Riva var 3 store Kjemmer = ca. 40 Kg.

Denne barmåte var meget sjelden. Bareren sleit ofte slike bærer opp stiger til høylenner. Man kalte dette "å høye" og "å bære høy".

Utbryttet å dra på slae er ukjent her.

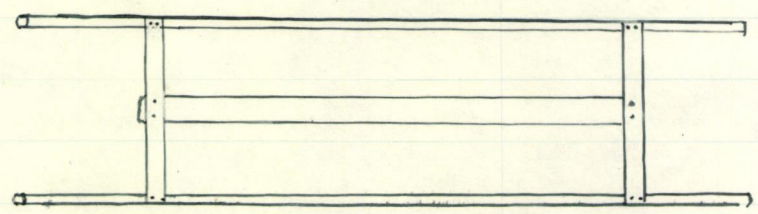
Rörsvolken ble laga av ungljörk. Toppkvistene ble fletta sammen til ei lökke (lökkje (ei)) som bjukkenden kunne trekkes gjennom. Oftest måtte 2 små ungljörker skjöttes sammen så svolken ble lang nok. Under lessing ble Kjemmene lagt ovopå hverandre. Så ble svolken trukket sammen. Bareren satte seg på hekk og tok den bjukke enden av svolken over hodet. En hjelper sto bak og hjalp til

å løfte, og så rusla høybareren av gårde med biva høgt på skuldrene og svolken framover hodet.

Barna var ofte med og hjelp til med høyinga. Somme jenter hjelp til å raka sammen breiene eller å bera opptak. Andre barn kunne stå i stakken og trø sammen, mens stakken enda var så låg at en nådde å legge kjenmene direkte i den med riva. Feinere måtte et voksent menneske bytte og stå i stakken til den ble ferdig.

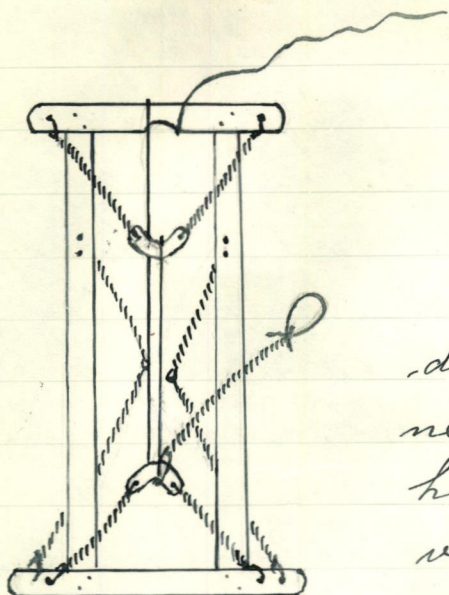
Brattblende og skrenter fins ikke i slåttmarka her. Høyestreng eller andre innretninger for slik høying er derfor ikke nødvendige.

Båre til høyboring blir brukt. Den kan ofte bestå bare av 2 roer (ei) (stenger) eller 2 roer med tverrbre mellom.

BÅRE.

Båra kan brukes både av barn og voksne. Trillebåre brukes ikke under høying her.

HØY-BÅKME.

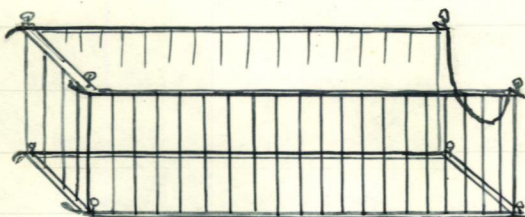
CA. 1 M. HØG.

Paraskroppene, bandene til bittebøylerne og bandet til repholdera var av vridd vidje.

3.

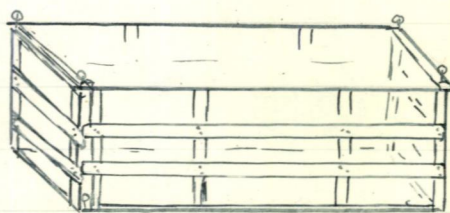
Transporten heim frå utmarka.

Den foregåikk (foregår) på vinterfjæret. Høyet lessees for det meste i høyskrind. Iu skrinder har det vart brukt 2 typer.

HØYSKRIND.

ELDRE TYPE.

MÅSSÅ-SKRIND MODELL.

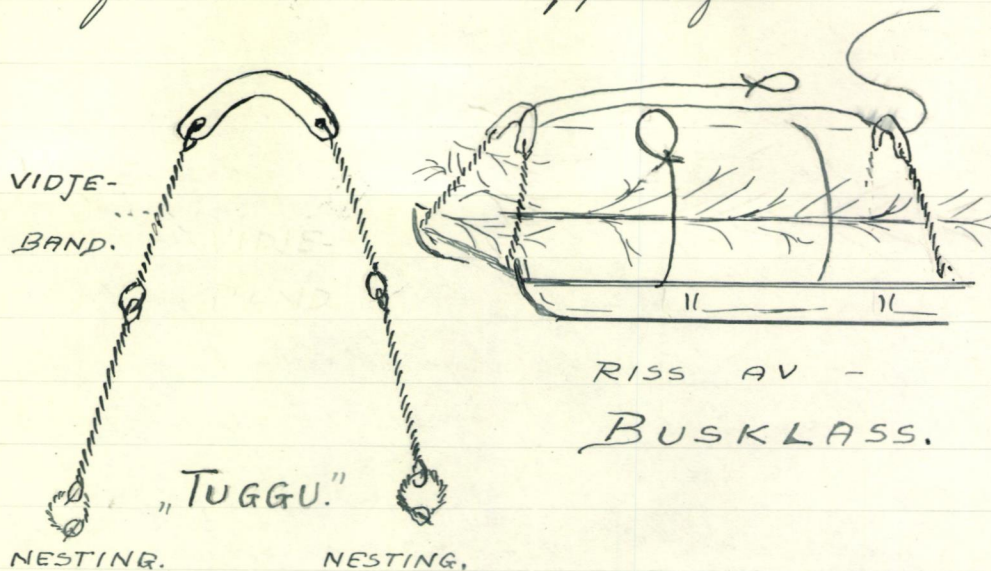
NYERE TYPE.

I høyskrinda var spildreverket runde trestaver. Begge typerne var laga slik at sidene kunne tas frå hverandre. Dette var nemt når skrinda skulle lønnes. Da tok de den sida frå som vendte mot den leia høyet skulle veltes.

88 "Den gamle måte var å lesse busklass". Da brukte de slae. Foran

og bak var tuggu festa.

5.

Busker av ungljörk ble lagt på sidene av høyet. Tre "rep" batt det sammen, to tvers over og ett langsetter mellom de to tugguer. Høymengden i lasset var pålag like stort som i skinda.

Vintersledene har stenger (sko-ning) under meiene.

4.

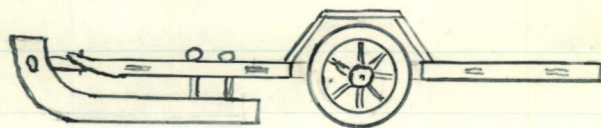
Høykjøring om sommeren.

Den eldste kjøredoring brukt i høyonna er nok dråga (ei) (en slae uten jarnstenger.) Ei ramme ble lagt på for å gjøre bareflata større. Oppå la de ei roe (trestang av et ungtre.) Så ble høykjemmene lagt på til seter. Høytonga ble lagt på over med feste ned i roa foran. Slobendet mellom roa og høytonga bak bandt seta fast. Dette lasset

6. Kunne ruller av hvorsomhelst uten at Kjemmene kom i ulage. Denne Kjøredoring brukes ennå av noen her på fraktene både til kjøring i utmarka og på heimejorden. Men de fleste har gått over til å bruke hjulredskap.

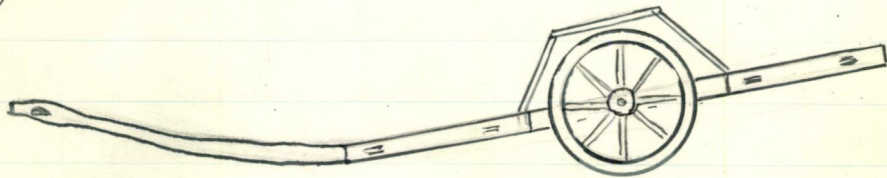
Av dem kan det vare flere typer.

1. Hjulslæen: Den har meier foran og et par hjul litt bakfor midtna av bæreflaken. Folk anser den for å være hendig i ulendt terreng. Den får også på store lass.

RISS AV HJULSLÆE.

2. Langvogna brukes av flere. Det er ei kjerre med rommer i bæreflaken. Den har 2 hjul som er avskjermet med gitter av jern eller heilt treverk.

LANGVOGN.

Ei liknende vogn men i mindre format enn hestkjørebøyet ble (blir) brukt av folk som dragvogn under høyinga.

3. Firehjulsvogn. Mange har gått over til å nytte firehjulsvogn i høyinga, men den ble ikke alminnelig før etter 1930. Kentelte har plassert ei grind foran og ei bak på vognflaten til støtte for høylasset. Bindetauet går fra den ene grinda over lasset til den andre. Tomme kaller denne grinda gavl. Andre setter ei alminnelig høyskrind på vagna og lesser høyet i.

Det har vært og er framleis nøyere med hossen en lesser et høylass på en kjøredoring uten skind. De første kjemmene fra hesja blir lagt dobbelt ut ved sidekantene av flaten. Dette var (er) nødvendig for å unngå spilling under kjøringa, for en vil nødvendig ha "høyveger" etter reinraka mark. Kjemmene blir lagt med bukta ut. Seinere blir de retta ut og lagt flate i lasset. Forat seta ikke skal bli for høy og smal, blir kjemmene lagt regelmessig fra sidene og godt halv inn på lasset. Under lesing i høyskrind er det ikke så nøye. Der blir høyfangene tatt fra hesja og lempa opp i skinda uten videre. Har kjøredoringen hjul, blir lasset trødd for å få så mye som mulig

i lasset. Ellers setter portene for høylemmene en grense for hvor høgt et høylas kan vare.

Et lass reknes å vare ca.

360 Kg = 20 våger, men lassa i høyonna blir nok atskillig tyngre når de blir lesst på hjulredskap.

På "dråg" (slae) må en nåye seg med mindre, kanskje 120-150 Kg.

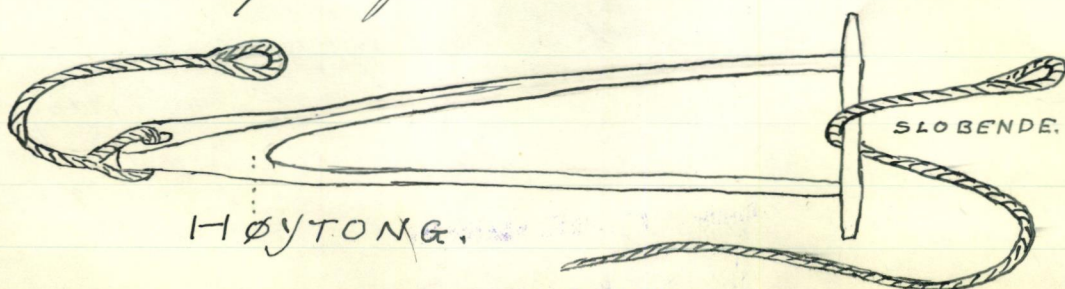
Når en skal lesse "markahøy" på dråg, bruker en å legge 3 store kjenner i botnen. De to første blir lagt på hver sin ende, og ei i midten "bitt" de to sam-

men. Slik bygger en opp seta ganske regelmessig ved å legge på endene for midtkjemma. 3 slike floer (lag) blir rekna for ei sete = $\frac{1}{3}$ lass, men som regel blir noe mer lagt på. Her på krattene har en aldri hørt tale om at det skulle ha noe å si at det siste lasset var større enn det første (eller omvendt.)

Derimot har en vært og er nåye med å skrapa sammen (fli = raka rent) etter seg.

Hvordan lasset festes, er beskrevet foran. (Se side 2.)

Ei høytong ser slik ut:

HØYTONG.

SLOBENDE.

Tauet som binder lasset, kalles her slokende.

Å feste lasset med tau kalles "å litte lasset."

Håystakken.

Når en satte opp en høystakke i utmarka, hadde en rekning med hvor mange store høykjemmer en la i den. Den 1 lass-stakke var på 3 seter å 9 kjemmer = 27 kjemmer, en 2 lass-stakke hadde 6 seter o. s. v. Den 1 lass-stakke ble 1 full høyskrind, mens en måtte kjøre 2 høyskrinder frå en 2 lass-stakke (på vinterfåret.)

Her på fraktene har en vistnok aldri brukt mer enn en hest for høysleden om sommeren.

5.

Felleskap under slåtten.

3 hifelle to hadde slått sammen, ble høyet delt i lass. De hadde som regel hver sine stakker, og transporten skjedde når det kunne falle mest beilelig for den enkelte. Kjøringa foregikk på vinterfåret. De som hadde høyet i nærheten av hverandre, kjørte mest mulig samtidig for å neppe samme vegen. Frå seter, ut-

slätter og måssåfiell foregikk
(foregår) det på samme viset.

Om noen særskilt bestemte tids-
punktet for Kjøringa, har en ikke
noen beretninger om. I refise
ble veien kjørt opp med freyer
på hesten. Var det særlig
slent, måtte Kjørekarene sjøl
hjelppe til med å trø veg-
brakke veg. Det kunne også hen-
de at noen kvister ble stukket
gjennom sleden. Under Kjøringa
viska disse en del av snøen
vekk frå veien. Det kaltes å
Kjøre kvistolde.

6.

Transport av høyet frå utmar-
ka om vinteren (Se side 4. p. 3.)

Den Kjøredag.

Det berodde mye på hvor lang
veg en hadde å Kjøve. Det kun-
ne hende at Kjøveren måtte av-
gärde i 4-5 tima om morgenen
før å nå høyet til det ble lyst.
Vi har beretninger om at en-
kelte også dro avgärde i 3 tima
om natta. Den kan tenke seg at
en slik Kjøver ikke fikk noen ro-
lig natt. Hesten måtte gis før
en time eller to før de dro
avgärde, og det måtte nok Kjø-

11.
rekaren som regel besørge.

I de sprenghalde, månelysenetter og morgener låg nok mang en trøtt Kjører på sleden og sov, mens hesten kjent på vejen og vant med skikken trofast rusla vejen til bestemmelsesstedet. Men det kunne også hende at hesten ble skremt og Kjøveren vekt av ulvehyl, for det var nok ikke fritt for udyr i forrige århundre.

Tia var nok godt berekna, for det grydde av dagen i øst når de nådde fram. Kjørekaren kunne i blant legge opp lømmene, ta en stav i handa og va foran hesten bort til høystakken eller lauca. Han hefta (gjorde tegn med staven), og hesten forsto og kom etter. Framme ble mudden lagt over ryggen på hesten. Skrytsekken ble hengt på, og hesten forsynte seg mens lasset ble lesst.

Kjøveren måtte også få seg mat. Den besto mang en gang av digre ostskiver med smør og møsmei på, spekkkjøtt og trulig noen kakestiver eller kynninq. Var setra i nærheten, var de innom og kotte seg kaffe. Etter en bra hvil bar det på heimveg. Vanligvis var noe igjen av dagen

når de kom heim. Det ble da middagsmat og kvil.

Ja bar det på snekkerloftet. Det var kanskje en kjøvedoring som måtte rettes eller noe nytt lages. De var som regel sjølhjelpne handverkerer og kjente sikkert gleden ved själ å ha vart mestre for redskapen de brukte.

En slik arbeidsdag røynte nok på, men den dårlige belysninga om kveldene gjorde vel også sitt til at kjørekaren kunne gå til sengs i 8 tida om kvelden.

Evavollen 9. jan. 1947.

Tarso N. V. alseth.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

adr. NORSK FOLKEMUSEUM

BYGDØY

88